

Museotoimintaa pelastusalalla

Johanna Jakomaa

([johanna.jakomaa\(at\)satapelastus.fi](mailto:johanna.jakomaa(at)satapelastus.fi))

Suomessa on useita palomuseoiksi kutsuttavia kokoelmia, joissa esitellään vanhaa palo- ja pelastustoimeen liittyvää kalustoa. Palokunnilla on myös runsaasti pienempiä perinnehuoneita ja -kokoelmia.¹ Lähes jokaisella maamme paloasemalla voi törmätä esillä olevaan vanhaan paloruiskuun tai palokypärään. Palokunnissa on myös entisöity aktiivisesti vanhoja paloautoja, joita esitellään innokkaasti erilaisissa juhlissa ja tapahtumissa. Palokuntien perinnetoiminta on moniin muihin aloihin verrattuna ollut aina vireää.

Kuva 1: Porin kaupungin toinen, Ford-25 -merkkinen paloauto, joka hankittiin vuonna 1925. Auton vieressä Porin palolaitoksen ensimmäinen työntekijä Yrjö Kallionpää. Kuva: Satakunnan pelastuslaitoksen kokoelmat.

2000-luvun alussa Suomen kunnalliset palolaitokset lakkautettiin ja

niiden tilalle perustettiin 22 alueellista pelastuslaitosta. Uudistuksen tavoitteena oli pelastustoiminnan tehostaminen. Suurin osa pelastuslaitoksista kattaa kokonaisen maakunnan, ja niiden toiminta perustuu kuntien yhteistoimintaan. Kuntien erilaisten toimintakulttuurien yhdistäminen on aiheuttanut tuoreille pelastuslaitoksille myös ongelmia, joita selvitetään edelleen. Esimerkiksi sopimuspalokuntina toimivien vapaapalokuntien korvaukset osallistumisesta pelastustyöhön ovat vaihdelleet eri kunnissa paljon. Kuntien kanssa tehdyt sopimukset korvauksista neuvotellaan nykyään pelastuslaitoksen kanssa koko sen toiminta-alueella. Toiminnan

¹ <http://www.palomuseot.fi>.

tehostamiseksi sopimuksia tulisi yhtenäistää, jolloin osa sopimuspalokunnista joutuu luopumaan saavutetuista eduista toisten taas voittaessa uusia etuja. Palokuntasopimusneuvottelut ovat yksi esimerkki siitä, millaisiin hankaluuksiin pelastustoimen alueellistamisessa on törmätty. Alalla eletään yhä murrosvaihetta. Pelastustoimen alueellistumisen myötä myös alan perinteiden säilyttämisessä kohdataan uusia haasteita.

Suomalaiset palomuseot

Pelastusalan historian esittelylle on tilausta, sillä ala kiinnostaa ihmisiä. Tilaisuudet, joissa esitellään paloautoja ja muuta kalustoa, ovat aina keränneet yleisöä. Suomen Kuvalehden vuonna 2007 teettämän ammattien arvostustutkimuksen perusteella palomiehen ammatti oli toiseksi arvostetuin². Suomessa nykyisin toimivat palomuseot eivät ole kuitenkaan onnistuneet houkuttelemaan kovin suuria kävijämääriä. Niistä vain Helsingin pelastuslaitoksen palomuseo on säännöllisesti avoinna, ja sekin ainoastaan muutaman tunnin viikossa kesäkuukausia lukuunottamatta. Useimmat museoista sijaitsevat paloasemilla, joille on vaikea järjestää vapaata kulkua, ja museoihin pääsee tutustumaan vain ennalta sovitusti. Museoista päätoimisesti huolehtivia henkilöitä ei useinkaan ole. Kokoelmien kartuttaminen ja hoito sekä esimerkiksi tiedottaminen ovat jääneet varsin vähälle huomiolle.

Palomuseoiden ylläpito on useimmiten yksittäisten puuhahenkilöiden vastuulla ja heidän työnsä on vaikea löytää jatkajia. Näyttelyt ovat usein harrastelijavoimin pystytettyjä ja niiden näkökulma alaan on usein melko tekninen. Näyttelyt painottuvat kaluston esittelyyn, eikä niissä esitellä laajempia asiakokonaisuuksia. Esineiden taustat ja tarinat eivät juuri tule esille. Museoiden kokoelmat ovat myös pääasiassa paikallisia, eikä kattavaa esitystä tai kokoelmaa koko maan palotoimen kehityksestä ole missään.³

Valtakunnallinen palomuseo?

Perinteiden kunnioittaminen on palokunnissa ollut aina erityisasemassa, mutta pelastusalalla ei ole valtakunnallista erikoismuseota. Vaikka uusien museoiden perustamista ei yleisesti ottaen pidetä järkevänä, haave valtakunnallisesta palomuseosta on elänyt pelastusalalla jo vuosikymmeniä.

² Suomen Kuvalehti 45/2007.

³ Jussi Kiven luento, Tulipalot Museoon! –seminaari 30.8.2007.

Viimeisin yritys sen aikaansaamiseksi aloitettiin vuonna 2006, jolloin perustettiin uusi ohjausryhmä pohtimaan valtakunnallisen pelastusalan museon perustamismahdollisuuksia. Suomen Pelastusalan Keskusjärjestö SPEK:in kokoama ohjausryhmä selvitti palomuseotoiminnan muotoja Suomessa ja teki mietinnön valtakunnallisen palomuseon tarpeesta. Elokuussa 2007 Turussa järjestettiin palomuseoseminaari, jossa esiteltiin selvitystyön tuloksia ja esitettiin erilaisia näkökulmia valtakunnallisen palomuseon perustamiseen. Uutta aikaisempiin hankkeisiin verrattuna oli ajatus turvallisuusvalistuksen liittämistä museotoiminnan yhteyteen. Esille tuli myös visio kaikkien turvallisuusalojen yhteisestä valistus- ja museokeskuksesta, joka voisi houkutella enemmän kävijöitä kuin pelkkä pelastusalan historiaa esittelevä museo.⁴

Idea tiedekeskustyyppisestä turvallisuusalan valistuskeskuksesta on museoalan näkökulmasta mielenkiintoinen. Tiedekeskuksilla ei ole vastuuta kokoelmien keräämisestä ja säilyttämisestä, joka puolestaan on museon tärkein tehtävä⁵. Idea valistuskeskuksesta on kuitenkin pelastusallalla herännyt nimenomaan toiveesta saada aikaan valtakunnallinen palomuseo. Tähän mennessä museoalan ammattilaisten rooli valtakunnallisesta palomuseosta käydyissä keskusteluissa on ollut vähäinen. Onnistuakseen valtakunnallinen palomuseohanke tarvitsisi pitkäjänteistä suunnittelua, eri alojen välistä yhteistyötä ja myös museoalan asiantuntemusta.

Tiedekeskustyyppinen eri turvallisuusalojen yhteinen valistuskeskus voisi olla hyvä keino kiinnittää huomiota murrosvaihetta elävän pelastusalan kulttuuriperinnön säilyttämiseen. Ero museotoiminnan ja tiedekeskustoiminnan välillä olisi kuitenkin tehtävä selväksi. Olisi esimerkiksi järkevää pohtia, halutaanko palokuntien perinnetoimintaan ylipäätään liittää sanaa ”museo”. Sanavalinta on arkiajattelun kannalta luonnollinen vanhojen esineiden ja tiedon säilyttämisestä puhuttaessa. Niin sanottua valtakunnallista palomuseota voitaisiin kutsua vaikkapa pelastus- tai turvallisuusalan valistus- ja perinnekeskukseksi. Siitä huolimatta esineiden sekä tiedon säilyttämisestä ja tallentamisesta olisi huolehdittava siten, että ne säilyvät myös tuleville sukupolville.

On mielestäni surullista, että museoalalle on jäänyt ainakin pelastusalan näkökulmasta palomuseohanketta jarrutteleva rooli. Jos jokin ala haluaa aktiivisesti säilyttää omaa kulttuuriperintöään, museoiden instituutiona ei tulisi kyynisinä asettua vastustamaan hankkeita ja tappamaan innostusta. Nykyiset resurssit eivät tietenkään riitä yhä uusista museoista

⁴ Kostet 2007, 512-516.

⁵ Kallio 2004, 68.

huolehtimiseen. Tällöin riskinä on museoalan periaatteiden laiminlyönti yleisöä kiinnostavan elämyksellisyyden viedessä kaiken huomion. Joka tapauksessa valtakunnallisen palomuseon perustamisessa törmätään samoihin kysymyksiin kuin museoalalla muutenkin: miten museot voisivat toimia yhteiskunnassa aktiivisesti ja lähestyttävästi tinkimättä samalla perusperiaatteistaan?

Satakuntalaiset palokuntaperinteet talteen

Palomuseon perustaminen Poriin on ollut esillä silloin tällöin jo useamman vuosikymmenen ajan. Letkujen huoltotyön siirryttyä alueellistumisen myötä Porin keskuspaloasemalta Ulvilan paloasemalle Porissa vapautui noin sata neliötä tilaa, johon alettiin keväällä 2006 suunnitella palomuseota. Satakunnan pelastuslaitokselta otettiin yhteyttä Satakunnan Museoon ja pyydettiin museota välittämään alan opiskelija käynnistämään hanketta. Tässä vaiheessa minut palkattiin hankkeeseen museoassistentiksi. Museon toteuttamisesta käytyjen keskustelujen pohjalta todettiin, että museosta tehdään koko maakunnan pelastustoimen historiaa esittelevä. Museonäyttely valmistuu toukokuussa 2008.

Kuva 2: Perinne-esineitä Kanta-Porin paloaseman aulassa. Esineiden taustalla lasiseinän takana näkyy edellisen kuvan auto entisöitynä. Kuva: Johanna Jakomaa.

Satakuntalainen palokuntahistoria ei erityisesti poikkea suomalaisen pelastustoimen yleisestä kehitymisestä. VPK-toiminta käynnistyi Satakunnassa kuitenkin suhteellisen varhain: vuonna 1863 perustettu Porin VPK on maamme toiseksi vanhin vapaapalokunta ja maakunnassa on useita muitakin vanhoja vapaapalokuntia.⁶ Pelastustoimen kannalta nykyisinkin merkittäviä maakunnallisia erityispiirteitä ovat muun muassa Olkiluodon ydinvoimala sekä meren läheisyys.

⁶ Koivuniemi 2006, 308-309.

Pelastustoimen alueellistamiseen liittyvät hankaluudet näkyvät yhä myös Satakunnassa ja pelastuslaitoksen toiminnassa. Olen havainnut olevani luomassa satakuntalaisille pelastusalan ihmisille yhteistä historiaa ja sitä kautta yhteistä identiteettiä, jota ei ole aikaisemmin ollut. Tässä mielessä palomuseotamme voisi sanoa erääksi välineeksi, jolla yritetään sopeutua alalla tapahtuneisiin muutoksiin. Nämä muutokset vaikuttavat perinteiden säilymiseen myös käytännössä. Ongelmat näkyvät esimerkiksi vanhan kaluston omistussuhteissa. Kunnallinen palotoimi ja vapaapalokunnat toimivat monissa kunnissa samoilla paloasemilla, eivätkä esillä olevien perinne-esineiden omistussuhteet edes VPK:n ja kunnan välillä ole olleet aina selviä ennen pelastustoimen alueellistamista. Paloasemien kunnille kuulunut irtaimisto on alueellistamisen myötä siirretty pääasiassa pelastuslaitoksen omistukseen. Omistussuhteiden muutokset koskevat osittain myös käytöstä poistettua esineistöä. Pelastuslaitoksella olisi siis periaatteessa oikeus esimerkiksi siirtää ns. museokalustoa kunnasta toiseen paikallisilta lupaa kysymättä. Käytännössä näin ei silti edes haluta tehdä, sillä perinne-esineet mielletään tiukasti omiin kuntiin kuuluviksi. Esineiden kokoaminen museoon ei siis ole yksinkertaista, puhumattakaan niiden lainasopimusten muotoilusta. Myös kuntien vanhojen palolaitosten totutut perinteet ovat murrosvaiheessa: Satakunnan pelastuslaitoksella esimerkiksi vietetään tällä hetkellä vuosittain sekä lakkautettujen Porin ja Rauman palolaitosten että nykyään toimivan maakunnallisen pelastuslaitoksen vuosipäiväjuhlia.

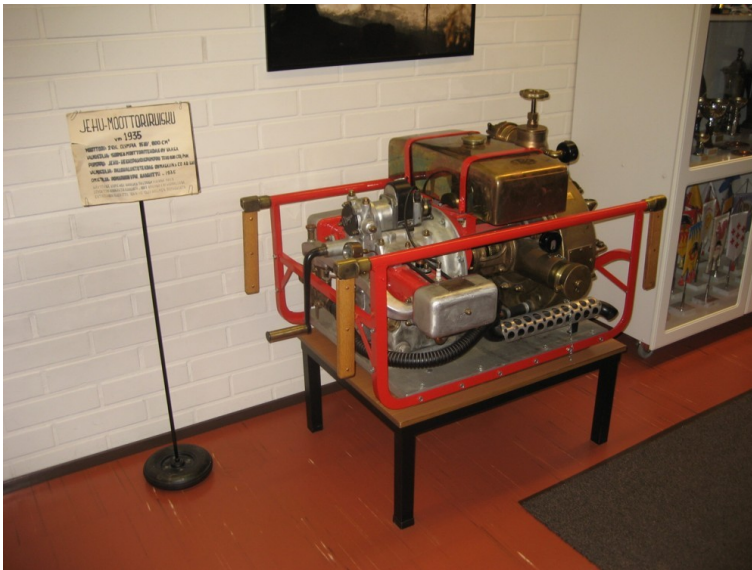
Kuva 3: Vuonna 1902 valmistunut Rauman komea palokunnantalo toimii nykyisin kaupungintalona. Kuva: Johanna Jakomaa.

Satakunnan pelastuslaitos on muiden pelastuslaitosten tapaan tilanteessa, jossa totutut perinteiden säilyttämisen tavat ovat vaarassa hävitä. Tässä mielessä perinnetoiminnan organisointi on alalla varsin ajankohtainen asia. Palomuseomme maakun-

nallisuuden yhtenä tavoitteena on myös huolehtia perinteiden säilyttämisestä koko maakunnassa. Myös Satakunnan vapaapalokunnilla on runsaasti vanhaa palokalustoa, jonka säilyttämiseen ja oikeaoppiseen kunnostamiseen ei ole resursseja. Kiinnostusta perinteiden säilyttämiseen löytyy palokunnilta jonkin verran, mutta lopullinen sysäys perinteen tallentamiseen kuitenkin usein

puuttuu. Maakunnallinen palomuseo voisi toimia perinteen säilyttämisen ohjaajana sekä tarjota mahdollisesti varastotiloja ja pienimuotoisia lainanäyttelyitä maakunnan paloasemille.

Kuva 4: Entisöity moottoriruisku esillä Pomarkun paloasemalla. Kuva: Johanna Jakomaa.

Museohankkeemme suunnittelussa on pyritty välttämään niitä kompastuskiviä, joihin monien palomuseoiden toiminta on tyrehtynyt. Satakunnan pelastuslaitoksen palomuseon näyttely on suunniteltu ja teemoittain jaoteltu, ja se esittelee pelastustoimen

historiaa yhtä kaupunkia laajemmin. Näyttely on suunniteltu siten, että teknisen kehityksen lisäksi painottuvat myös pelastustoimen tehtäväkentän sekä alan ihmisten toiminnan muutokset. Museohankkeessa on pyritty alusta asti korostamaan myös valokuvien ja kirjallisen materiaalin säilyttämisen tärkeyttä sekä esineisiin liittyvien tarinoiden tallentamista. Kaiken kaikkiaan tarkoituksena on saada museosta edes jollakin tavalla aktiivisesti toimiva taho, ei kellariin pölyttymään jäävä hiljainen pyhättö. Valistus ei suoranaisesti tule osaksi palomuseotamme, sillä museon viereiseen tilaan on rakennettu ryhmiä palveleva, valistusosuuden kattava turvallisuusrata. Museo ja rata voivatkin muodostaa yhdessä yleisöä palvelevan kokonaisuuden, jossa tulevat tutuksi niin turvallisuuden perusasiat kuin palokuntahistoria.

Erilaiset alat kohtaavat

Omien kokemusteni perusteella suurin kysymys kuuluu, miten saada palomuseot integroitua osaksi pelastuslaitosten toimintaa. Vaikka perinteitä kunnioitetaan, kiinnostusta ja aikaa aktiiviseen perinnetoimintaan on vähän. On ymmärrettävää, että monet pelastusalan urakseen valinneet eivät jaksakaan intohimoisesti kiinnostua historiasta ja museoalan työstä. Museo- ja pelastusala tuntuvat välillä toistensa täysiltä vastakohtilta. Pelastustehtävissä vaaditaan käytännöllisyyttä ja kykyä tehdä nopeita ratkaisuja. Museotyöhön taas kuuluu paljon hitaalta tuntuvaa tiedon kokoamista ja järjestämistä.

Kokemusteni perusteella museoalan työ toisen alan laitoksessa vaatii joustavuutta ja avarakatseisuutta molemmilta osapuolilta. Kaikkia museoissa noudatettavia periaatteita ei voida toteuttaa museon ulkopuolella. Minun on museotyöntekijänä vältettävä vahvistamasta stereotyyppioita hämähäkinverkkojen ja kirjapinojen keskellä tehtävästä kuivasta työstä, mutta samalla yritettävä pitää huolta siitä, että museon toimintaa rakennetaan myös museoammattilaisen silmin kestäväälle pohjalle. Toisaalta pelastusalalla on ymmärrettävä museotyön erilainen luonne ja pitkän tähtäimen tavoitteet.

Palomuseoiden mahdollisuudet tulisi nähdä aktiivisena osana pelastuslaitosten toimintaa. Tärkeintä olisi, että jokaiselle museota katsomaan haluavalle ryhmälle olisi tarjota asiasta kiinnostunut opas. Tämä kuitenkin vaatisi oppaalta perehtymistä museonäyttelyn taustoihin ja paikalliseen palokuntahistoriaan eli todellista kiinnostusta museotoiminnan ylläpitämiseen. Myös museon hoito ja perinteen tallennus ovat mahdollisia ilman päätoimista työntekijääkin, jos kiinnostusta asioista huolehtimiseen riittää. Kiinnostus on siis avainsana, jonka pohjalle kaikki mahdollisuudet rakentuvat. Sen herättäminen on kokemusteni perusteella myös vaikein haaste. Miten saada täysin erilaisen uravalinnan tehneet ihmiset kiinnostumaan asioista, joiden tärkeys on ohjannut omaa ammatinvalintaani ja ollut minulle aina itsestään selvää?

Palomuseo – valistaja ja perinteiden vaalija

Vaikka palokuntatoiminnan historiaa halutaan alalla vaalia, perinnetoiminnan toteuttaminen ei ole käytännössä helppoa. Esimerkiksi valtakunnallista palomuseota on yritetty perustaa useita kertoja. Palokunnat ovat aina kunnioittaneet perinteitä ja erikoismuseoita on saatu aikaan monella muulla alalla. Miksi museon perustamisyrietykset ovat joka kerta epäonnistuneet? Pelastusalaan tutustuttuani voisin esittää osasyiksi alan luonnetta, jossa nopea toiminta on keskeisessä asemassa. Vaikka alalla työskennellään hyvin erilaisissa tehtävissä, muutoksia on monessa suhteessa haluttu saada aikaan nopeasti pitkäjänteisen suunnittelun jäädessä vähemmälle. Toisaalta perinnetoiminta on myös toissijaista alan perustavoitteisiin ja -toimintaan nähden ja perusteluja sen ”tarpeettomuudelle” on haluttaessa helppo löytää. Ehkä siksi perusteellista suunnittelua kaipaavan museotoiminnan käynnistämiseksi ei ole alan sisällä saavutettu riittävää yksimielisyyttä.

Omien kokemusteni perusteella toimivin mahdollinen tapa ajaa museo- ja perinnetoiminnan asiaa pelastusalalla eteenpäin on toiminnan asiakaslähtöisyyden korostaminen. Kulttuuriperinnön tallentamisen painottaminen on toki tärkeää, mutta museotoimintaan liittyvä valistus sekä museon mukanaan tuoma pelastustoimen ja kansalaisten lähentyminen saavat alalla paremmin vastakaikua. Palomuseotoiminnan perustelujen pitää löytää pohjansa pelastustoimen lainmukaisista tehtävistä, joihin kuuluu myös turvallisuusvalistuksen antaminen kansalaisille⁷. Kulttuuriperinnön säilyttäminenkin löytää perusteensa tätä kautta. Ilman sitä ei ole mitään esiteltävää eikä museoita, joiden avulla voitaisiin valistaa.

Kuva 5: Lapin VPK:n ensimmäistä, vuonna 1931 hankittua paloautoa kutsuttiin "Kurreksi". Entisöity auto on saanut Lapin paloasemalla kunniaapaikan. Kuva: Johanna Jakomaa.

Museoammattilaisen näkökulmalle on kysyntää, mutta siitäkin on voitava joissakin kohdin joustaa. Museoalan ammattilaisen tulisi pelastusalan perinnettä tallentettaessa huolehtia ennen kaikkea siitä, että toiminnalle on jatkuvuutta. Perinteen tallennus itsessään ei moniakaan kiinnosta: pelastusalalla työskentelevät on saatava ymmärtämään, mitä perinteiden vaalimisen kautta voidaan saavuttaa siten, että saavutukset näkyvät myös pelastuslaitosten toiminnassa ja henkilöstön käytännön työssä. Parhaimmassa tapauksessa palomuseo voi osana toimivaa valistustyötä osallistua ihmishenkien pelastamiseen.

Kirjoittaja opiskelee Turun yliopiston kulttuurintuotannon ja maisemantutkimuksen laitoksella pääaineenaan kulttuuriperinnön tutkimus ja työskentelee tällä hetkellä Satakunnan pelastuslaitoksella museoassistenttina palomuseon perustamistehtävissä.

⁷ Jaakkola 1998, 6.

Lähteet:

Jaakkola, Erkki: Luo turvallisuutta. Valistamisen ja pelastusneuvonnan oppikirja. Suomen palopäällystöliitto, Porvoo, 1998.

Kallio, Kalle (toim.): Museo oppimisympäristönä. Suomen Museoliiton julkaisuja 54, Jyväskylä, 2004.

Koivuniemi, Jussi: Kansalaiset liikkeessä. Nouseva maakunta. Satakunnan historia IV (1870-1939). *Nouseva maakunta. Satakunnan historia VII (1870-1939)*. Kirjoittajat Pertti Haapala, Sirkka-Liisa Hakala, Jussi Koivuniemi, Jarmo Peltola, Anne Suntiainen-Nurmi, Marko Tikka. Satakunnan Museo/Porin kaupunki ja Satakuntaliitto, Pori, 2006.

Kostet, Juhani: Tulen polte sydämessä. Läpi tulen ja savun. Suomen palopäällystöliitto 75 vuotta. Suomen palopäällystöliitto, Helsinki, 2007.

Suomen Kuvalehti, Helsinki, 2007.

Tulipalot museoon! –seminaari Turun Linnan Bryggman-salissa 30.8.2007

Lähteenä käytetyt seminaariesitykset:

Jussi Kivi: Suomalaisesta palomuseotoiminnasta tänään

<http://www.palomuseot.fi>. Suomen pelastusalan keskusjärjestön ylläpitämä Suomen palomuseoita esittelevä internetsivusto. Luettu 25.3.2008.